

ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Scientific papers

Vol. 16.4.

IJK, VOL. 16.4, pp 1325 - 1876, Skopje, 2017

Global Impact and Quality Factor 1.023
<http://globalimpactfactor.com/gnowledge-international-journal/>

KNOWLEDGE

***INTERNATIONAL JOURNAL
SCIENTIFIC PAPERS
VOL 16.4***

31.3 – 2.4.2017

Vrnjacka Banja, SERBIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 16.4

EDITORIAL BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Predrag Trajković PhD, Jove Kekenovski PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Margarita Koleva PhD, Mile Matijević PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Aleksandar Nikolovski PhD, Marija Knezević PhD, Irina Singaveskaya PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Oliver Dimitrijević PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Lisen Bashkurti PhD, Tome Naumov PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

For editor

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE

International Journal Scientific Papers Vol. 16.4

ISSN 1857-923X

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academician Prof. Vlado Kambovski, PhD

- Prof. Robert Dimitrovski PhD, Vice – Rector, Dean, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Rector, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Ivan Marchevski, PhD, Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Dimitar Radev, PhD, Rector, University of Telecommunications and Post, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Sasho Korunoski, Rector, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (Macedonia)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Prof. Dimitar Radev PhD, Rector of University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Daniela Todorova PhD, Rector of “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Trayan Popkochev PhD, Dean, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Sofronije Miladinovski, PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (Macedonia)
- Prof. Cvetko Andreevski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovikj, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Margarita Koleva, PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Todor Krystevich, Vice Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, Vranje (Serbia)
- Prof. Oliver Iliev PhD, Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Margarita Bogdanova, PhD, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Ilija Nasov PhD, Research and Development center PLASMA, Skopje (Macedonia)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Sreten Miladinovski, PhD, Dean, Faculty of Law, MIT University (Skopje)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Mitko Kotochevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Nenad Taneski, PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (Macedonia)
- Prof. Aleksandar Korablev, PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Karl Schopf, PhD, Akademie für wissenschaftliche forschung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Zoja Katru PhD, Prorector, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Zlatko Pejkov, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lisent Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peya (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (MNE)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Nedjad Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Svetlana Trajkovic PhD, High School of applied professional studies, Vranje (Serbia)
- Prof. Nevenka Tatkovic, PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
- Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

- Prof. Mahmut Chelik, PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Rumen Stefanov, PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Marija Mandaric, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Erzika Antic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
- Prof. Saad Motahhir PhD, High School of Technology, Fez (Morocco)
- Doc. Ana Dzumalievova PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)

ORGANIZING COMMITTEE

- Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade (Serbia)
- Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Evdokia Petkova, South West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Marios Miltiadou, PhD, Aristotle University of Thessaloniki (Greece)
- Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Branko Boskovic PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Bulgaria)
- Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Isa Spahiu PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Violeta Dimova, PhD, University “Goce Delcev”, Stip (Macedonia)
- Mirjana Borota – Popovska, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Izet Zeqiri, PhD, South East European University, Tetovo (Skopje)
- Ekaterina Arabska, PhD, Vasil Levski National Military University, Veliko Tarnovo (Bulgaria)
- Nebojsa Cvetanovski, PhD, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)

Contents

INTERNATIONALIZATION AS A WAY TO ENHANCE THE COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION OF AZERBAIJAN AND GEORGIA.....	1345
Larisa Korganashvili, Ph.D.....	1345
Natavan Mammadova, PhD.....	1345
BANKING PARTNERSHIP - CONTRIBUTION TO THE NEW ECONOMIC THEORY ...	1353
Halil Kalač, Ph.D.....	1353
CHANGES AND CHANGING APPROACH TOWARD EDUCATION.....	1359
Laste Spasovski, Ph.D.....	1359
Robert Dimitrovski, Ph.D.....	1359
EUROPEAN COOPERATION ON EDUCATION AND TRAINING: ET 2020 STRATEGY	1365
Bardul Tushi, Ph.D.....	1365
Agim Rushiti, Ph.D.....	1365
DETERMINING COMPETITIVE POSITION OF THE COMPANY UNDER THE RELEVANT COMPONENTS IN SERVING CONSUMERS.....	1369
Lence Petreska, Ph.D.....	1369
Pavlina Stojanova, Ph.D.....	1369
Emilija Stevanovska, Ph.D.....	1369
DEVELOPMENT TRENDS OF THE GLOBAL FINANCIAL SYSTEM AND CREDIT RATING AGENCIES	1375
Mrvić Tatjana, Ph.D.....	1375
Gordana Stojmenović, M.Sc.....	1375
PERSONAL MORAL OF ENTREPRENEURS	1381
Marija Zarezankova-Potevska, Ph.D.....	1381
Silvana Jovcheska, Ph.D.....	1381
SITUATION ANALYSIS AND PRINCIPE OF RATIONALITY KARL POPPER IN ECONOMIC SCIENCE.....	1388
Violeta Babić, Ph.D.....	1388
Aleksandra Milosavljević, M.Sc.....	1388
FINANCIAL REPORTING OF DERIVATIVE FINANCIAL INSTRUMENTS	1394
Pavlina Stojanova, Ph.D.....	1394
Lence Petreska, Ph.D.....	1394
Emilija Stevanovska, Ph.D.....	1394
ETHNIC IDENTITY AND EDUCATIONAL IMPACTS FOR ANTI-DISCRIMINATION IN SCHOOL-AGE YEARS	1402
Daniela Tasevska, Ph.D.....	1402
Sofia Dermendjieva, Ph.D.....	1402
Gergana Dyankova, Ph.D.....	1402
YOUTH UNEMPLOYMENT IN EUROPE: CAUSES AND SOLUTIONS	1408
Liljana Pushova, M.Sc.....	1408
Maja Randjelovic, M.Sc.....	1408
Marko Jankovic, Ph.D.....	1408
Marina Blazekovikj, Ph.D.....	1408
INFLUENCE OF THE INTERNATIONAL MONETARY FUND AND GLOBALIZATION – ANALYSIS OF THE CASE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA	1414

Twelfth International Scientific Conference
 KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

Aferdita Shabani	1414
Halit Shabani, Ph.D.....	1414
EXCEPTIONS AND LIMITATIONS ON EXCLUSIVE COPYRIGHT: US DOCTRINE OF FAIR USE	1424
Ivona Sekulovska, M.Sc	1424
Mirjana Sekulovska, Ph.D	1424
DESIGN THINKING METHOD AND CREATION OF BUSINESS INNOVATION.....	1428
Ana Dajovska, MSc	1428
INSTITUTIONAL VIS-À-VIS POLICY CHANGE: CROSSING PILLARS IN THE EUROPEAN UNION'S AREA OF FREEDOM, SECURITY AND JUSTICE.....	1435
Ivica Josifovic, Ph.D.....	1435
Zlatko Keskoski, Ph.D.....	1435
POSTMODERN TERRORISM AND AESTHETICS OF DESTRUCTION	1443
Radomir Popovski, Ph.D.....	1443
MILITARY OPERATIONS AND SPECIAL OPERATIONS.....	1449
Nikola Kiskoski, M.Sc.....	1449
ANALYSIS OF THE ANNUAL REPORTS OF THE OMBUDSMAN IN THE PERIOD 2010-2015.....	1455
Toshe Panov	1455
Natalija Petrova.....	1455
Biljana Stoilova.....	1455
HUMAN RIGHTS – GLOBAL PARADOX.....	1463
Fani Kuzmanovska, L.L.M.....	1463
ENTRY OPPORTUNITIES IN THE BULGARIAN MILITARY - EDUCATIONAL SYSTEM AND ENSURING OF CIVIL RIGHTS.....	1469
Venelin Terziev	1469
Veselin Madanski	1469
SOME LESSONS LEARNED FROM PARTICIPATION IN STABILIZATION AND RECONSTRUCTION OPERATIONS	1502
Peter Dimitrov, Ph.D.....	1502
INCREASE OF THE INTENSITY OF ILLEGAL MIGRATION IN NORTH AFRICA THROUGH WEST-BALKAN ROUTE IN 2017 AND ITS INFLUENCE OF SMUGGLING OF MIGRANTS.....	1514
Toshe Panov	1514
Gordana Panova	1514
IMPLEMENTATION OF INFORMATION SYSTEM FOR MANAGEMENT PROGRAMMING PACKAGES/SERVICES AT MACEDONIAN AGENCY FOR AUDIO AND AUDIOVISUAL MEDIA SERVICES.....	1520
Lucija Gjurovik,.....	1520
Slavcho Chungurski, Ph.D.....	1520
TEACHING OF NATURAL SCIENCES AND SOCIETY AND HER IMPLEMENTATION IN THE COMBINED CLASSES	1526
Snezana Jovanova-Mitkovska, Ph.D.....	1526
WEBSITE PROMOTION OF TOURISM IN REPUBLIC OF MACEDONIA	1534
Mirjana Sekulovska, Ph.D	1534

Twelfth International Scientific Conference
 KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

Ivona Sekulovska, M.Sc	1534
THE EXTRACURRICULAR ACTIVITIES AND THEIR IMPACT ON LEISURE TIME OF THE YOUNG	1540
Despina Sivevska, Ph.D.....	1540
Biljana Popeska, Ph.D.....	1540
TRADITIONAL GAMES IN PRIMARY SCHOOL CURRICULUM	1548
Biljana Popeska, Ph.D.....	1548
Snezana Jovanova-Mitkovska, Ph.D.....	1548
THE SPECIFICITY OF ALLOCATION OF MANAGEMENT ROLES IN SPORT	1556
Branko Bošković, Ph.D.....	1556
Nebojša Ilić	1556
Darko Habuš	1556
TEAM WORK AS CREATIVITY INCENTIVE IN ART	1560
Emilija Đikić – Jovanović.....	1560
Aleksandra Perić – Nikolić.....	1560
Nataša Blagojević.....	1560
Milan Vasić.....	1560
Viktorija Stanković.....	1560
Miodrag Šmelcerović	1560
FLAT FEET – A NEGLEGTED PROBLEM WITH SIGNIFICANT CONSEQUENCES.....	1564
Katya Mollova	1564
Anushka Uzunova.....	1564
EARLY POSTOPERATIVE REHABILITATION OF PATIENTS WITH TOTAL ENDOPROTHESIS OF THE HIP	1570
Sulejman Gorgen	1570
Lence Nikolovska, Ph.D	1570
Tose Krstev, Ph.D.....	1570
Tamara Stratorska	1570
REPRESENTATION OF POLYCYSTIC OVARY SYNDROME (PCOS) IN THE DAILY WORK OF PRIMARY HEALTH CARE	1574
Gjorgji Shumanov, Ph.D.....	1574
Mirjana Grumbareva.....	1574
EFFECTS OF KINESITHERAPY IN PATIENTS WITH JUVENILE DIABETES	1582
Marijana Gjorgjieva	1582
Lence Nikolovska, Ph.D	1582
Svetlana Jovevska, Ph.D.....	1582
Gordana Panova, Ph.D.....	1582
EPIDEMIOLOGICAL FEATURES OF DIABETES MELITUS IN KUMANOVO AND THE SURROUNDING SETTLEMENTS WITHIN FROM 2011 TO 2015	1588
Grozdanka Bozinovska	1588
PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF RHINOSEPTOPLASTY	1594
Atanas Stefanov	1594
Dimitur Mihaylov	1594
Stefani Stefanova	1594
Valentin Stoyanov	1594

SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF THE PATIENTS WITH DEPRESSIVE DISTURBANCES IN THE GOB 8TH SEPTEMBER, SKOPJE FROM 2014 TO 2016.....	1598
Marina Angeleska	1598
TREATMENTS FOR WEIGHT LOSS AND REDUCTION OF CELLULITE IN WOMEN	1606
Kika Taseva.....	1606
Lence Nikolovska, Ph.D	1606
Gordana Panova, Ph.D.....	1606
Svetlana Jovevska, Ph.D.....	1606
ETHICAL APPROACH, TREATMENT AND PROGNOSIS IN PATIENTS WITH RHEUMATOID ARTHRITIS.....	1611
Gordana Panova.....	1611
Slagjana Stojanova.....	1611
Violeta Dzidrova	1611
ПРОЦЕНА НА ЗАДОВОЛСТВОТО НА ПАЦИЕНТИТЕ ОД КОМУНИКАЦИЈАТА СО ЗДРАВСТВЕНИТЕ РАБОТНИЦИ	1619
Панова Гордана	1619
Н.Трифунова.....	1619
Ѓ.Шуманов	1619
В.Џидрова	1619
Т.Панов.....	1619
HYPOGLYCEMIA, REPRESENTATION IN THE LABORATORY RESULTS IN THE PUBLIC HOSPITAL IN STRUMICA.....	1627
Gordana Panova	1627
S. Choreva.....	1627
V.Dzidrova	1627
QUALITY MANAGEMENT SYSTEM ISO 9001:2001	1635
Vlado Velkoski, Ph.D.....	1635
Bojana Petrushevska	1635
IMPORTANCE OF WORKERS EDUCATION IN ORDER TO ACHIEVE THE EUROPEAN WORKPLACE AND ENVIRONMENTAL SAFETY STANDARDS	1640
Miodrag Šmelcerović.....	1640
Nebojša Ristić.....	1640
Nenad Kostadinović.....	1640
Oliver Dimitrijević.....	1640
Dragan Djordjević.....	1640
IMPROPER NUTRITION AND DISEASES IN PRE-SCHOOL CHILDREN.....	1643
Gordana Panova	1643
Lence Taseva.....	1644
Gjorgji Shumanov	1644
Violeta Dzidrova	1644
IMPACT OF FOOD ON BLOOD GLUCOSE AS A VARIABLE PARAMETER ANALYSIS OF BLOOD.....	1656
Tony Mitrovski.....	1656
Daniela Belichovska, Ph.D	1656
Blagica Cekova, Ph.D.....	1656

Twelfth International Scientific Conference
 KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

CALCULATION OF THE NEED PROPERTIES OF THE PADDY RICE.....	1660
Evgeniy Stoyanov	1660
Dimitar Yankov	1660
EFFECT OF ENVIRONMENT TO WHEAT QUALITY PROPERTIES.....	1667
Desimir Knezevic.....	1667
Veselinka Zecevic	1667
Danica Micanovic,	1667
Mirjana Menkovska	1667
Snježana Glumac	1667
COMMONLY USED TEXTILE FIBERS IN COMPOSITE INDUSTRY FOR SPECIAL PURPOSES.....	1673
Sanja Risteski.....	1673
Silvana Zhezhova.....	1673
Vineta Srebrenkoska	1673
NEW KNOWLEDGES ABOUT TREATMENT OF COTTON FABRIC FOR HYDROPHOBICITY EFFECTS	1678
Marija Kodric.....	1678
Aleksandra Micic	1678
Dragan Djordjevic, Ph.D.....	1679
Miodrag Smelcerovic, Ph.D.....	1679
NEW KNOWLEDGES OF COLORED WASTEWATER PURIFICATION BY ACTIVATED CARBON OBTAINED FROM WASTE FIBERS.....	1685
Aleksandra Micic	1685
Marija Kodric.....	1685
Miodrag Smelcerovic, Ph.D.....	1685
Dragan Djordjevic, Ph.D.....	1685
ANALYSIS OF THE STRUCTURE AND MOST IMPORTANT CHARACTERISTICS FOR A FIRST AID KIT, GAUZE AND TRIANGULAR BANDAGES.....	1692
Suzana Djordjevic, Ph.D.....	1692
Dragan Djordjevic, Ph.D.....	1692
Miodrag Smelcerovic, Ph.D.....	1692
ANALYSIS OF THE STRUCTURE AND MOST IMPORTANT CHARACTERISTICS OF CALICO BANDAGE FOR FIRST AID.....	1699
Suzana Djordjevic, Ph.D.....	1699
Miodrag Smelcerovic, Ph.D.....	1699
Dragan Djordjevic, Ph.D.....	1699
PRELIMINARY EXTAMINATION OF NATURAL RAW MATERIAL PERLITE FROM R. MACEDONIA AND ITS APPLICATION IN THE SUNTHESIS OF POROUS MATERIAL.....	1705
Vesna Markoska	1705
Blagica Cekova	1705
Vlado Velkoski.....	1705
Dragan Jovanov	1705
ANTIMICROBIAL ACTIVITY OF EXTRACTS OF MEDICINAL PLANTS HIPERICUM PERFORATUM, MATRICARIA CHAMOMILLA, GERANIUM SANGGUINEUM AND	

Twelfth International Scientific Conference
 KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

NEPETA CATARIA AND THEIR APPLICATION IN THE TREATMENT OF CERTAIN INFECTIOUS DISEASES IN REPUBLIC OF MACEDONIA	1709
Dragan Jovanov	1709
Botio Zaharinov	1709
Blagica Cekova	1709
Cyril Lisichkov	1709
Slobodan Velichkovich	1709
APPLICATION OF COSMETIC PRODUCTS - SHAMPOOS	1715
Filip Jovanovski	1715
Blagica Cekova	1715
Viktorija Bezhovska	1715
Erhan Mustafa	1715
THE ANTIMICROBIAL ACTIVITY OF ESSENTIAL OILS AND EXTRACTION OF MEDICINAL PLANTS GALIUM VERUM, ECHINACEA, GARLIC, TURMERIC, CORN SILK, RASPBERRY, RED JOHN'S WORT , ST. JOHN'S WORT AND GINGER AND USE AS ADJUVANT THERAPY IN THE TREATMENT OF CANCER OF THE LYMPHATIC SYSTEM.....	1723
Dragan Jovanov	1723
Monika Jovanova	1723
Ivana Cvetanoska	1723
Slobodan Velickovic	1723
APPLICATION OF MEDICINAL AROMATIC AND SPICE PLANTS ZINGIBER OFFICINALE, MENTHA PIPERITA, RUBUS FRUCTICOSUS, MALVA SILVESTRIS, FRAGARIA VESCA, SAMBUCUS NIGRA, CORNUS MASCULA, TARAXACUM OFFICINALE, ERYTHRAEA CENTAURIUM AND THEIR PHYTOTHERAPEUTIC ACTION TO PROTECT AGAINST COLON CANCER	1727
Dragan Jovanov	1727
Monika Jovanova	1727
Ivana Cvetanoska	1727
Slobodan Velickovic	1727
SOURCES AND CLASSIFICATION OF AIR POLLUTION	1733
Tode Kasapinov	1733
Blagica Cekova	1733
Vlado Velkoski	1733
Erhan Mustafa	1733
WATER POLLUTION AND TREATMENT	1739
Blagica Cekova	1739
Biljana Janevska	1739
Viktorija Bezhovska	1739
Filip Jovanovski	1739
CULTURAL MEMORY AND AESTHETICAL AND ETHICAL IMPLICATIONS OF THE HOLOCAUST	1747
Radomir Popovski, Ph.D	1747
THE COMPLEX "NATION / NATIONAL - IDENTITY" AND ITS INTERNAL RELATIONS AND VITALITY WITHIN THE POSTCOLONIAL AND CULTURAL STUDIES.....	1753

Twelfth International Scientific Conference
 KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

Zlatko Popovski M.A.....	1753
ЛОВНАТА КИНОЛОГИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА- СОСТОЈБА И ПЕРСПЕКТИВИ	1761
Мишо Христовски.....	1761
Александар Трајчевски.....	1761
Санде Крмарски	1761
Ивица Панчевски	1761
Румен Валчевски.....	1761
OLD MILITARY HOSPITAL COMPLEX IN BITOLA.....	1763
Marula Nikoloska, Ph.D	1763
ARRANGEMENT OF INDUSTRIAL COMPLEX.....	1771
Vangjel Dunovski Ph.D.....	1771
Damjan Balkoski B.Arch.....	1771
CITIES - CENTERS FOR TOURISM DEVELOPMENT.....	1776
Kliment Naydenov	1776
Tony Traykov	1776
CONVERSION OF THE CHURCH IN ROTTERDAM IN THE FAMILY RESIDENTAL BUILDING	1780
Ivana Stošić, M.Sc.	1780
Gorica Ljubenov, Ph.D	1780
Miodrag Šmelcerović, Ph.D.....	1780
ANALYSIS OF THE TRENDS IN TOURISM IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA FOR IMPLEMENTATION OF THE MANIFESTATION TOURISM	1788
Mihael Risteski, M.Sc.....	1788
Gabriela Rakicevikj, Ph.D	1788
Sofronija Miladinovski, Ph.D	1788
ANALYSIS OF THE MANIFESTATION TOURISM CONNECTED WITH THE TRADITIONS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA.....	1808
Gabriela Rakicevikj, Ph.D	1808
Mihael Risteski, M.Sc.....	1808
THE IMPACT THAT THE NATIONAL CUISINE HAS IN OHRID'S TOURIST OFFER... ..	1824
Nikola Cuculeski, Ph.D.....	1824
Aleksandar Cuculeski, Ph.D	1824
Sreten Miladinovski, Ph.D.....	1824
STRATEGIJA EKONOMSKOG RAZVOJA TURIZMA U REGIONU PEĆ-I	1834
Halit Shabani, Ph.D.....	1834
Hajrija Škrijelj, Ph.D.....	1834
Ibish Mazreku, Ph.D	1834
MENADZMENT POSLOVNE IZVRSNOSTI U VISOKOKATEGORIZIRANIM HOTELIMA NA KOSOVU	1848
Hajrija Škrijelj, Ph.D.....	1848
Halit Shabani, Ph.D.....	1848
Ibish Mazreku, Ph.D	1848
Sreten Miladinovski, Ph.D.....	1848

Twelfth International Scientific Conference
 KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

MENAXHMENTI DHE PËRSHTATJA E BIZNESIT ME MJEDISET E REJA KONKURUESE	1859
Baki Koleci	1859
Redon Koleci	1859
MENAXHIMI I NDRYSHIMIT NË NDËRMARRJET	1863
Violeta Koleci	1863
Redon Koleci	1863

THE EXTRACURRICULAR ACTIVITIES AND THEIR IMPACT ON LEISURE TIME OF THE YOUNG

Despina Sivevska, Ph.D

Faculty of educational sciences, University „Goce Delcev“ Stip, Republic of Macedonia
despina.sivevska@ugd.edu.mk

Biljana Popeska, Ph.D

Faculty of educational sciences, University „Goce Delcev“ Stip, Republic of Macedonia
biljana.popeska@ugd.edu.mk

Abstract: Leisure time is the part of human life that is used for recreation, entertainment, amusement, for acquiring new experiences and cultural enrichment, according to individual interests, desires, gender, occupation and opportunities. The main characteristic of leisure time is freedom, voluntariness and uncompulsary. It develops in the family and expands in the school. Pupil's leisure time is time where they remain available after the completion of the family and school problems. That is the time during the day in which are intertwined numerous and varied influences and content, positive and negative, organized and spontaneous, which complement and correct what is offered by the family and the school. Extracurricular activities are one of the factors that affect the way the organization and realization of leisure time for children at primary school age. Into them children include voluntary and have aim for pupils to offer them acquiring a new quality of knowledge, to encourage their interest to stir up their curiosity, creativity, to identify and support gifted, and the students showing particular interest in a certain area. Through the inclusion of pupils in the extracurricular activities should be encouraged and of the greater physical and sporting activities in order to reduce and removed the effects of modern lifestyles (technological dependency, improper posture, weight gain in children, reduced attention and concentration, increased aggressiveness as a result of stored energy, a number of health problems caused by insufficient physical activity and sedentary lifestyle).

Keywords: extracurricular activities, leisure time, sports activities, educational impact.

ВОННАСТАВНИТЕ (СПОРТСКИ) АКТИВНОСТИ И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ НА МЛАДИТЕ

Доц. д-р Деспина Сивевска,

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Р.Македонија
despina.sivevska@ugd.edu.mk

Доц. д-р Билјана Попеска

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Р.Македонија
biljana.popeska@ugd.edu.mk

Резиме: Слободното време е дел од животот на човекот кое се користи за одмор, забава, разонода, за стекнување на нови искуства и културно богатење, во согласност со индивидуалните интереси, желби, пол, занимање и можности. Главна карактеристика на слободното време е слободата, доброволноста и незадолжителноста. Се развива во семејството, а се проширува во училиштето. Слободно време на учениците е она време кое им останува на располагање после завршувањето на семејните и училишните задачи. Тое е време во текот на денот во кое се преплетени бројни и разновидни влијанија и содржни, позитивни и негативни, организирани и спонтани, кои го дополнуваат и корегираат се она што го нуди семејството и училиштето. Воннаставните активности се еден од факторите кои делуваат на начинот на организирање и реализирањето на слободното време на децата од основноучилишна возраст. Во нив децата се вклучуваат доброволно и иститие имаат задача на учениците да им понудат сткнување нов квалитет на знаење, да се поттикнува нивниот интерес, да се разбуди нивната љубопитност, креативност, да се идентификуваат и да се даде поддршка на надарените, и на учениците кои покажуваат особен интерес кон одредено подрачје. Преку вклучувањето на учениците во воннаставните активности треба да се поттикнуваат и на поголема физичка и спортска активност како би се намалиле и отстраниле последиците на модерниот начин на живот (технолошка зависност, неправилно држење на телото, зголемена телесна тежина кај децата, намалено внимание и концентрација, зголемена агресивност како резултат на акумулирана

енергија, бројни здравствени проблеми предизвикани од недоволна физичка активност и седентарен начин на живот).

Клучни зборови: воннаставни активности, слободно време, спортски активности, воспитно влијание

ШТО Е СЛОБОДНО ВРЕМЕ

Една од најважните проблематики на денешното општество, меѓу другото, е и начинот на кој и како младите ќе го поминат своето слободно време, со кои активности и содржини ќе биде исполнето истото.

Времето кое поединецот го има на располагање без никакви обврски и е можност за остварување на човековата слобода и личен развој се нарекува слободно време. Слободно време е оној дел од времето со кое располага поединецот вон своите професионални, општествени и семејни обврски, со цел одмор, рекреација и развој на личноста, во рамките на природната и општествена условеност и реалност на средината во која поединецот живее и дејствува (Janković, 1967, Бараковска, 2003, с. 62). Слободното време кое е правилно организирано може да придонесе за развој на голем број скриени потенцијали кои што имаат влијание на физичкиот психичкиот развој на личноста.

Како и на кој начин денешните млади ќе го поминат своето слободно време е важен проблем на денешното општество. Оттука мора да бидеме внимателни кога станува збор за потребите, желбите и можностите на младите човек за нивно исполнување.

Покрај обврските кои ги имаат во училиштето, тие имаат право своето слободно време да го поминуваат според своите желби и можности. Затоа од особена важност е тоа слободно време да биде организирано така да овозможи задоволување на нивните интереси и желби, бидејќи во спротивно може да дојде до појава на разни девијантни однесувања кај децата и младите.

ФАКТОРИ КОИ ВЛИЈААТ НА ВОСПИТАНИЕТО И ОБРАЗОВАНИЕТО НА ДЕЦАТА И МЛАДИТЕ

Воспитанието и образованието на децата и младите секогаш се одвива во одредена средина, која опфаќа физичко, социјално, културно, психичко и верско опкружување во времето и просторот во кој поединецот се развива (Ivančič, Sabo, 2012) Со самото тоа постојат и повеќе фактори кои намерно (интенционално) и ненамерно можат да влијаат на растот и развојот на поединецот, како и на начинот како тие ќе го осмислат и поминат своето време.

Според Машановиќ и Росиќ (Mušanović i Rosić, 1997, Ivančič & Sabo, 2012) постојат:

1. интенционална воспитна средина (семејство, училиште, ученички дом) – установи чија основна дејност е воспитание;
2. функционална воспитна средина – установи и социјални средини во кои покрај останатите активности, непланирано се остварува и воспитна дејност.

Најважни воспитни средини во времето и просторот кои влијаат на воспитанието и образованието на децата и младите, нивниот раст и развој, се: семејството, предучилишната установа, училиштето (почнувајќи од основно до високо), воннаставните активности, врсниците, средствата за масовна комуникација, јавни и културни институции и организации.

Во различните воспитни средини, ученикот стекнува различни искуства, изведува различни активности и изложен е на различни влијанија и очекувања од личностите со кои се среќава. Секоја воспитна средина располага со специфични воспитно-образовни потенцијали. Во секоја воспитна средина постојат три фактори (намерно, посредно и непосредно) кои делуваат на остварувањето на стратегиите на воспитанието и примената на воспитни методи. Тие имаат одлучувачко влијание врз развојот на детето во воспитната средина и видот на воспитание во поедините активности на децата, младите и возрасните во слободното време.

Правилното користење на слободното време служи и како ефикасна борба против разните општествено негативни појави и е успешна превентива за патолошки манифестации. Активностите во слободното време може да послужат за ефикасно воспитание и образование. За да може сето тоа ефикасно и оптимално да се искористи потребно е активностите кои се реализираат во слободното време да бидат доброволни и по слободен избор на учесникот (Будимир-Нинковић, 2008, с.151).

Носители на активностите во слободното време не може да бидат во компетенција на една организација, бидејќи не постои таква организација или установа која би можела да ги покрива разновидните подрачја на делување на тоа време. Затоа во тоа подрачје потребно е да постои добра организација, ангажираност на повеќе установи и организации кои можат да помогнат активностите во слободното време да бидат бројни, разновидни, добро организирани и културно остварливи.

ВОННАСТАВНИ АКТИВНОСТИ

Воннаставните и вонучилишните активности како активности долго постојат во училиштето. Како форма на работа со децата од училишна возраст тие имаат одредени специфичности, како во организацијата, така и во реализацијата на истите. Воннаставните активности се активности кои ги собираат децата во слободно воннаставно време во училиштето, и кои претежно имаат културно-уметничко, спортско, рекреативно и научно обележје. Додека вонучилишните активности ги сочинуваат бројни организациски и програмски форми на собирање на учениците во клубови, друштва и други институции вон училиштето (Cindrić, 1992). Важност на овие активности се гледа во грижата за здравјето на учениците во растот и развојот, во учеството на нивното целокупно воспитание и образование и развивање на потребата за содржинско исполнување и искористување на слободното време, како и подобрување на квалитетот на живот.

Воннаставните и вонучилишните активности се особено важни за правилно искористување на слободното време на учениците заради задоволување на нивните потреби и интереси, како и за целокупно подобрување на квалитетот на живот. Преку воннаставните и вонучилишните активности учениците можат да ги активираат своите творечки сили за чие задоволување и изразување не се имале прилика во останатите видови на живот.

Воннаставните активности во училиштето се простор во кој најлесно може да се допре до учениците, до нивните потреби, желби и аспирации. Воннаставните активности се простор во кој до израз доаѓа социјалната интелигенција на наставникот и неговата способност за активирање на тихите ученици (Heidmann, 2003, Martinčević, 2010). Преку ваквите активности се реализираат одредени цели и задачи кои наставниците не успеваат да ги реализираат во редовната настава, како и содржини кои се поблиски до желбите и афинитетите на самите ученици. Во овие активности учениците се вклучуваат доброволно, им се дава можност слободно да одберат активност која им е интересна, привлечна, која ги исполнува со радост. Токму тоа доброволно учествување на учениците е она што ги врзува воннаставните активности и слободното време. Вклучувајќи се во воннаставните активности, учениците одлучуваат еден дел од своето слободно време да го поминат во училиштето, а училиштето тоа треба да го препознае како можност за додатно воспитно делување.

На почетокот на школската година голем број родители се мачат со прашањето што да направат и како да го организираат слободното време на своите деца, т.е како да одберат најдобра активност за своето дете. Факт е дека на располагање им се бројни организирани активности, како училишни, така и вонучилишни. За да знаат што го интересира и привлекува нивното дете, уште на почетокот на годината треба да се испитаат неговите интереси и желби со што сака да се занимава.

Воннаставни активности кои ги нуди училиштето се: слободни ученички активности (слободни ученички активности за проширување и продлабочување на знаењата по определени предмети; културно-уметнички активности; спортско-рекреативни слободни ученички активности), ученички натпревари, општествено-корисна работа на учениците, ученичка заедница, ученичка организација (детска организација, подмладок на црвен крст), грижа за здравјето на учениците, соработка со семејството и родителите, соработка на училиштето со други институции, културно-образовни активности, проекти, ученички екскурзии и др.

Овие активности се составен дел на воспитно-образовната работа на училиштето. Тие на учениците им осигуруваат стручно-педагошки пристап, нудејќи им можност за организирано и квалитетно поминување на слободното време, а воедно и подучувајќи ги како да создадат пожелни работни навики, како и да водат грижа за своето здравје и работните способности. Смеслата и работата на овие активности не е само во нудење на можности на надарените, туку во поттикнувањето и создавањето на услови што поголем број на ученици да се вклучат во различните организациски форми во кои ќе пронајдат смисла и задоволство.

Активностите во слободното време се оние активности кои поединецот ги бира според сопствена волја и интерес, а кои ги вклучуваат и сите обврски и сите последици кои произлегуваат од нив. Според тоа, воннаставните и вонучилишните активности треба квалитетно да го исполнат слободното време на учениците и да бидат избрани од страна на самите ученици.

Активностите во слободното време имаат превентивна (додека младите се окупирали со позитивни ставови, не можат да се однесуваат девијантно, деликвентно и престапнички), куративна (воспитаникот се ослободува од психичката напнатост, агресија, делува смирувачки, опушта), корективна, здравствено-рекреативна, воспитно-образовна и забавна функција. Доколку активностите во слободното време се

планирани и структурирани, правилно одбрани, тие се фактор за развој на личноста и нејзините потенцијали. Во спротивно тие претставуваат ризик фактор во развојот на младиот човек. (Arbunić, 2006). Неорганизираното слободно време кое не е исполнето со структурирани активности често се поврзуваат со ризично однесување на младите лица, употреба на дрога, препуштање на улицата и лошо друштво, употреба на дрога и останати средства на зависност (Rosić, 2005, 97, Proleta & Svalina, 2011; Bouliet, 2008; Mustaine & Tewksburn, 2004).

Според авторот Превишиќ, воннаставните активности можат да помогнат за сестрано формирање на личноста, поттикнување на творештво кај учениците, задоволување на индивидуалните склоности кај децата, проширување на нивните знаења, содржајно искористување на слободното време, вклучување на младите во општествено корисна работа, како и развој на социјалната комуникација меѓу младите (Previšić, 1985, 222, Proleta J., Svalina, V., 2011, с.5).

Меѓутоа честопати во училиштата имаме случаи на нецелосно искористување на потенцијалите на воннаставните активности. Понудата, организацијата и изведувањето на воннаставните активности често се формализира: се доделува на наставници кои за тоа немаат личен интерес и склоност, овие активности често се продолжение на редовната настава или пак се место за натпревар на надарените ученици, понудата е ограничена на материјалните можности на училиштето. Сето ова говори дека не сме свесни за значењето и потенцијалот кои ваквите воннаставни активности го имаат за учениците, особено од аспект на развој на нивната креативност и развојот на комплетна и сестрана личност.

За да може учениците да посакаат активно да учествуваат во активностите во слободното време потребно е училиштето и училишната организација на учениците да им понудат нов пристап, нов начин на организираност на слободното време во училиштето. Слободното време во училиштето ќе ја изгуби својата смисла доколку не биде организирано на нов начин. Активното учество на учениците и наставниците во организираното слободно време зависи од повеќе фактори, пред се од мотивацијата на наставникот (човечки фактор), и од начинот на организираност на расположливите ресурси (простор, опрема, време) во училиштето.

Кај нас, за жал, се уште оваа област на воспитанието не се сфаќа доволно сериозно, а понекогаш дури се занемарува. Работата во слободните активности не се цени, па поради тоа кај наставникот не постои интерес за ангажирање во тој правец. Од друга страна, самите наставници не се доволно оспособени за да можат во целина да ги остварат целите и задачите на педагогијата на слободното време. Секој наставник нема афинитет, организациски и работни способности да работи со учениците во слободно организираните активности. (Бараковска, 2003, с. 114).

СПОРТСКИТЕ АКТИВНОСТИ КАКО ДЕЛ ОД ВОННАСТАВНИТЕ АКТИВНОСТИ

Современиот начин на живот покрај бројните привилегии и предности, носи и бројни негативни влијанија врз начинот на живот на децата, пред се на децата во градските средини. Компјутеризацијата, употребата на современите технологии и останатите промени кои ги носи новото време резултираат со долготраен престој во затворени простории, недоволна физичка активност, предолго и неправилно седење во училиште и дома, неправилно носење на товар (училишни торби и ранци) кои го загрозуваат правилното држење на телото, зголемена телесна тежина кај децата, намалено внимание и концентрација, зголемена агресивност како резултат на акумулирана енергија, бројни здравствени проблеми предизвикани од недоволна физичка активност и седентарен начин на живот. Од аспект на вклучувањето во спорт и физичката активност, бројни истражувања укажуваат на тренд на намалување на физичката активност со зголемување на возраста на децата и младите (Buckworth, & Nigg, 2004; Nuviola, Gómez- López, Pérez Turpin, & Nuviola, 2011; Stone, McKenzie, Welk, & Booth, 1998, Gošnik, Špehar, & Fučkar Reichel, Grill et al, 2004). Ова укажува дека периодот на основното образование се истакнува како значаен период за вклучување во физичка активност и формирање на навики за здрав и активен начин на живот. Од овој аспект, училиштето со сите свои активности, вклучувајќи ги и воннаставните активности се наметнува како значаен фактор во креирањето на овие навики.

На децата од училишна возраст потребно е да им се овозможи задоволување на потребата за движење преку систематски и организирани спортско – рекреативни содржини како дел од наставните и воннаставните програми на училиштето. На овој начин, децата ќе стекнат сознанија за различните форми на физичка активност, но и трајни навики за активен и здрав начин на живот. Во таа смисла, на учениците потребно е да им се понуди таква едукација преку која ќе умеат да препознаат и прифатат систем на вредности за прифаќање на можности за постојано движење и примена на разновидни кинезиолошки

активности надвор од училиштето, во рамките на слободното време. Во насока на ова, значаен сегмент претставува структурирањето и организирањето на слободното време. Децата и младите имаат значително повеќе слободно време од постарите заради својот специфичен биосоцијален статус во околината и општеството и затоа нивното слободно време мора да биде специфично и организирано, а не препуштено на случај (Badrić, Prskalo & Kvesic, 2011). Бројни истражувања кои се однесуваат на структурата на слободното време на децата во училишна возраст, укажуваат истото најмногу е исполнето со пасивни активности како гледање на ТВ, активности и игри на компјутер, а многу помалку со физичка активности и движење (Te Velde et al, 2007; Arbunic, 2006) како и дека девојчињата во овој период се повеќе пасивни во однос на момчињата кои повеќе од слободното време минуваат во движење (Prskalo, 2007). Последиците од недостатокот на движење може да се ублажат или компензираат преку соодветни кинезиолошки програми (Prskalo et al, 2010). Практикувањето на спортски активности уште во најраниот развоен период на децата делотворно влијае на севкупниот развој, но особено позитивно влијае на моторичкиот развој (Berčić, 2010; Badrić M., Prskalo, Kvesic, 2011). Во пракса постојат две најчести форми преку кои децата се занимаваат со спортска активност во слободното време. Едната се однесува на вклучување на децата во разни спортски клубови, рекреативни друштва и останати институции, додека другата се однесува на индивидуално телесно вежбање. Во рамките на ова, училиштето повторно се појавува како значаен фактор во смисла на институција која ќе понуди содржини и спортски активности кои децата ќе ги практикуваат надвор од училишните обврски, односно во рамките на нивното слободно време, но и како фактор на едукација, односно сознанијата стекнати во рамките на наставата по ФЗО ќе ги искористат во насока на правилен избор на содржини и правилна примена на движењата во рамките на индивидуалното телесно вежбање. Оттука, важно е да се нагласи улогата на одделенскиот наставник и наставникот по ФЗО не само во смисла на пренесување на знаења за време на часот по ФЗО, туку и нивната улога и системска работа во насока на промена на навиките на учениците и залагање на што поголемо движење и активност како во рамки на наставата, така и во тек на слободното време. Децата мора да се воспитуваат да бидат деца, да трчаат, скокаат, да си играат, а не да станат робови на модерното време во кое преовладува трематост и пасивност.

Во однос на прашањето како и кои спортски активности може да ги понуди училиштето како воннаставни активности и содржини кои ќе го исполнат слободното време на децата, одговорот е дека можностите се бројни, но и дека истите во голема мера се условени од материјалните и просторните можности на училиштето, креативноста и личните ставови на самиот наставник, но и на раководните структури на училиштето и отвореноста за соработка со родителите. Имено, самата Концепција за задолжително деветгодишно основно образование во Република Македонија (2007) предвидува дека училиштето и учениците треба да се оспособуваат за сигурно и активно да го исполнат преостанатото време по наставата во различни облици на заштита, релаксација, спортски и културни активности (Концепција, 2007, стр: 31). Дополнително, самата програма по физичко и здравствено образование предвидува наставни теми и содржини како дополнителни активности кои се реализираат во соработка со родителите и локалната заедница (Наставна програма по ФЗО, 2007). Овие активности се застапени во сите девет одделенија и истите опфаќаат: активности на вода, активности на снег, возење велосипед, ролери, тротинет; активности во природа – кросеви, излети, пешачења; мини тенис, бадминтон, училишен спорт, спортски проекти и спортски натпревари и работилници. Речиси сите од наведените активности се реализираат како воннаставни или вонучилишни активности.

Активностите на снег и на вода, поради нивната условеност од временските услови, најчесто се реализираат во зима, односно лето и тоа како еднодневни или повеќедневни активности. Нивната реализација бара поопсежно планирање во смисла на планирање и резервирање на место за сместување, соодветен превоз, опрема и слично. Покрај престојот на чист воздух, делувањето на природните фактори – сонце, вода, воздух, овие активности се особено значајни од аспект на знаењата и вештините кои ќе ги стекнат и можноста за осамостојување и независност на децата. Од аспект на стекнатите нови знаења (децата учат да пливаат и скијаат), овие активности се значајни бидејќи децата учат нови вештини и усвојуваат спортови кои во иднина можат да ги практикуваат самостојно, во рамки на сопственото слободно време, при тоа искористувајќи го квалитетен и ефикасен начин. Самостојноста која при тоа ја стекнуваат е нешто што е особено значајно за развојот на личноста на идниот млад човек, носител на бројни одговорни позиции и функции.

Возење велосипед, ролери, тротинет како и активности во природа – кросеви, излети, пешачења се значајни форми на физичка активност кои децата можат да ги научат во училиште и понатаму да ги практикуваат самостојно или со своите родители. Кросевите и излетите се форми на вонучилишна спортска активност кои се честа пракса во многу училишта и истите се особено популарни кај децата. Покрај

натпреварувачкиот момент кај кросевите и можноста за дружење и практикување на различни традиционални игри за време на излетите, овие активности како и претходно споменатите активности на снег и вода, се особено значајни поради можноста за престој на чист воздух, дружење, забава, но и стекнување вештини за самостојно снаоѓање во природа. Стекнатите сознанија за време на овие активности се солидна основа за нивно самостојно практикување во иднина во рамките на слободното време, но истовремено се и значаен фактор за формирање на личноста на младите. Возењето велосипед во изминативе неколку години е особено популарно како меѓу децата, така и меѓу возрасните. Истото е одлична активност за целото семејство. Во последниве неколку години, сведоци сме на бројни иницијативи од страна на училишта, општини или универзитети кои организираат различни манифестации и настани кои подразбираат возење на велосипед за сите генерации. Овие форми можат да се применат и во училиштата како проект – спортски ден со велосипеди, сите на велосипед и слично и да ги обединат децата, но и да дадат можност за учество и на родителите.

Во последниве неколку години, бројни се примерите на училиштата каде се спроведуваат различни спортски проекти со цел поттикнување на физичка активност и истите покрај децата, многу често ги вклучуваат и родителите. Таков пример се бројни спортско – рекреативни активности и игри по повод различни денови- ден на пролетта, патронат на училиштето, празник на градот, велигденски игри, прослава на некој значаен јубилеј и слично. Вредноста на овие активности е во заедничкиот напор на сите субјекти во вклучување и мотивирање на поголема физичка активност, но и предлог за различни форми за движење и активност кои децата можат да ги практикуваат во рамките на слободното време, сами или со родителите на овој начин стекнувајќи навики за активен и здрав начин на живот.

Спортските натпревари како форма на организација на спортот во училиштата има за цел да го промовира активниот начин на живот, но и да ја развие конкуритивноста и натпреварувачкиот дух кај децата. Истите се значајни бидејќи можат да преставуваат значаен момент за децата да изберат спорт кој најмногу им се допаѓа и да го практикуваат истиот како содржина во рамките на своето слободно време. Во врска со ова, се наметнува едно прашање, односно дали вклучувањето во спортски клуб само по себе не е една дополнителна обврска и во тој случај, може ли истото да се смета како активност во слободното време (Prskalo, Barić & Badrić, 2010). Тесно поврзано со ова прашање е и прашањето колку неконтролираното и нестручно занимавање со спортот, без соодветна медицинска контрола може да нанесе и штети на организмот? Во овој период важно е на натпреварувањето да му се приоѓа предпазливо, во склад со здравствената состојба и нивото на способности кај децата. Затоа важен е и правилниот избор на спорт, што зависи од телесната конституција на детето, неговите склоности и нивото на психофизички способност. Изборот треба да им се препушти на децата со ненаметливи сугестии, заедничка проценка на субјективните (конативни и когнитивни способности) и објективни околности (материјална состојба на семејството, можности за редовно плаќање на чланарина, оддалеченоста на местото за тренинг, успехот во училиштето и др.) (Будимир-Нинковић, 2008, с.194).

ЗАКЛУЧОК

Училиштето, преку својот систем на воспитание и образование, на младите треба да им понуди активности преку кои тие би ги преиспитувале своите интереси, мотиви, креативност за занимавање со одредени активности. Затоа од особена важност е програмата и нивото на културни активности кои се нудат во училиштето. Преку сите активности и општествени ангажмани на децата и младите, значајно е да им се овозможи социјализација и персонализација, да се ослободат и што непосредно и поотворено да учествуваат во сите процеси и активности, во кои се формираат нови друштвени односи во кои секој добива можност да ги реализира своите социјални, образовни, интелектуални и морални вредности. Најинтензивен развој на децата и младите, богатство на мисли и чувства, може да се очекува преку нивен креативен ангажман во различните активности во слободното време, каде најнепосредно се преиспитуваат нивните потенцијални сили и можности, а со тоа истовремено се постигнува и самопотврдување и развој на личноста. Таа функција, не може да се изведува само преку настава (иако таа има големо влијание), туку токму преку општествените активности и активностите во слободното време за кои децата и младите самостојно се определуваат, според своите потреби, желби и интереси, ги остваруваат своите творечки потенцијали на еден непосреден, искрен и себе си својствен начин.

Воннаставните активности се еден од начините на кој децата и младите можат да научат правилно и корисно да го исполнуваат своето слободно време. Значењето на овие активности во воспитанието се гледа во тоа што тие со своите содржини овозможуваат доближување до изворната реалност, потребите и желбите

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

на учениците, па така придонесуваат до надградување на нивната личност и создавање на услови за културен напредок.

Денешната глобална индустрија нуди разни програми за исполнување на слободното време, па така и за телесната активност која се одвива самостојно, но во пасивна форма. Овде се мисли на разните апарати и реквизити од телевизиските реклами кои ветуваат убав изглед без телесен напор, т.е. без телесно вежбање, а поттикнуваат стимулација на мускулатурата преку електрични апарати. Клучна задача на денешното општество мора да биде создавање на навики за доживотно смислено користење на слободното време, во кое е вклучено самостојно телесно вежбање на децата и младите во слободното време. Децата мора да научат да ги користат природните ресурси, бидејќи само во такви услови ќе ги препознаат вредностите на природната околина и можностите кои таа ги нуди за афирмација на разни форми на спортски активности. Во насока на ова, вклучувањето на училиштето во слободното време на децата, преку понуда на бројни спортски содржини како активности во слободното време на децата е од особено големо значење за нивниот севкупен раст и развој во комплетни личности на модерниот свет.

ЛИТЕРАТУРА

1. Arbunić, A. (2006.). Slobodno vrijeme djece otoka Hvara i njihova dob, *Odgojne znanosti* 8 (1), 171-190.
2. Badrić M., & Prskalo, I. (2011). Participiranje tjelesne aktivnosti u slobodnom vremenu djece i mladih, *Napredak*, Vol.152 No.3-4
3. Badrić M., Prskalo, I. Kvesic, M., (2011) Važnost kineziološke aktivnosti u formiranju slobodnog vremena djece, 20. ljetna škola kineziologa Republike Hrvatske
4. Buckworth, J., & Nigg, C. (2004). Physical Activity, Exercise, and Sedentary Behavior in College Students. *Journal Of American College Health*, 53(1), 28 – 34.
5. Биро за развој на образованието. (2007). Наставен план и програма за физичко образование.
6. Будимир-Нинковић, Г. (2008), *Педагогија слободног времена- хрестоматија*, Јагодина: Педагошки факултет с.194
7. Cindrić, M. (1992). Izvannastavne I izvanškolske aktivnosti učenika osnovne škole, Zagreb: Školska knjiga
8. Gošnik, J., Špehar, N & Fučkar Reichel, K. (2011). Perspektiva kolegija tjelesna i zdravstvena kultura na visokim Učilištima - bodovanje predmeta u ects-u. 17 Ljetna Škola Kineziologa Republike Hrvatske, [In Croatian: The future of subject physical and health culture at high schools – obtaining ECTS], 17 Summer school of kineziologist] pp. 278 – 283.
9. Gril, A., Puklek Levpušček, M., Brečko, B., & Štraus, M. (2004). Prosti čas mladih v Ljubljani: psihosocialna analiza potreb in možnosti za njihovo uresničevanje. [Leisure time of youth in Ljubljana: pschosocial analyse of needs and possibilities for it's organization. In Slovenian.] Ljubljana: Pedagoški inštitut.
10. Ivančić, I., Sabo, J. (2012) Izvannastavne aktivnosti i njihov utjecaj na učenikovo slobodno vrijeme, *Časopis studenata pedagogije Hrvatske*, broj 1, Retrieved from: <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/izvannastavne-aktivnosti-i-njihov-utjecaj-na-ucenikovo-slobodno-vrijeme.html>
11. Martinčević, J. (2010). Provođenje slobodnog vremena i uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti unutar škole, *Život i škola*, br. 24 (2/2010.), god. 56.(с. 19-34)
12. Министерство за образование и наука на Република Македонија. (2007). Концепција за деветгодишно задолжително образование.
13. Nuviala, A, Gómez- López, M., Pérez Turpin,J., & Nuviala, R. (2011). Lifestyle and Physical Education. *Journal of Human Kinetics*, 27,147-160.
14. Proleta J., Svalina, V. (2011).Odgojna uloga izvannastavnih glazbenih aktivnosti, *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Vol.LVIII No.26
15. Prskalo, I. (2007.). Kineziološki sadržaji i slobodno vrijeme učenica i učenika mlađe školske dobi. *Odgojne znanosti / Eudcational Sciences*. 9, 2(14); 319-331.
16. Prskalo, I., Barić, A., & Badrić, M. (2010). Kineziološki sadržaji i slobodno vrijeme mladih, U: Andrijašević, M. (ur.): Kineziološki sadržaji i društveni život mladih, Zagreb, Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu; str. 65-71.
17. Stone EJ, McKenzie TL, Welk GJ, & Booth M. (1998). Effects of physical activity interventions in youth: review and synthesis. *Am J Prev Med*. 15, 298–315.

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

18. Te Velde, S J., De Bourdeaudhuij, I., Rasmussen, M., Hagströmer, M., Klepp, K.I., Brug.J.(2007.). Patterns in sedentary and exercise behaviors and associations with overweight in 9–14-year-old boys and girls – a cross-sectional study, BMC Public Health, 7:16.
19. Šiljković, ◆, Rajić, V., Bertić, D. (2007). IZVANNASTAVNE I IZVANŠKOLSKE AKTIVNOSTI. *Odgojne znanosti*, 9(2 (14)), 133-145. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/23549>